www.wordlyknowledge.uz Volume: 3, Issue: 1, 2023

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARDA KOGNITIV JARAYONLAR

Madraimova Farangiz Shavkat qizi

Xalqaro Nordik Universiteti Pedagogika va psixologiya yo’nalishi magistri

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi o’quvchilarda kognitiv jarayonlar olimlar tomonidan tadqiqining nazariy tahlillari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: shaxs, kichik maktab yoshidagi o’quvchilar, bilish, kognitiv rivojlanish.

KIRISH: Har qanday inson dunyoni bilishning doimiy jarayonidadir: u boshqa odamlarning nutqini o„ylaydi, aks ettiradi, gapiradi va tushunadi, his qiladi, his-tuyg'ularini baham ko„radi. Bu qobiliyatlarning barchasi o’z-o’zidan emas, balki faol bilim faoliyatida rivojlantiriladi va takomillashadi. Maktabgacha yoshdagi bolalik davri ham bu dunyoqarashning bilish va rivojlanish davridir. Bola ularni yetakchi faoliyatga aylanadigan rolli o’yinda namoyish etadi. U o’ynab, tengdoshlari bilan muloqot qilishni o’rganadi. Bu ham ijodkorlik davri. Bola nutqni o’rganadi, tasavvurga ega bo’ladi. Bu insonning dastlabki shakllanish davri, uning xatti-harakatlarining oqibatlarini hissiy oldindan sezishning paydo bo’lishi, o’zini o’zi anglash, tajribalarni murakkablashtirish va xabardorlik, yangi his-tuyg'ular va motivlar bilan boyitish, hissiy-ehtiyojlar sohasi murakkablashadigan davrdir.

Kognitiv rivojlanish muammosi, maktabgacha yoshdagi bolalarning bilim faolligini shakllantirishga samarali ta'sir ko„rsatadigan shart-sharoitlar ko„p yillar davomida psixologik va pedagogik tadqiqotlarda yetakchi o’rinlardan birini egallab kelgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv rivojlanish hususiyatlarini o’rganib, biz maktabgacha yoshdagi bolaning kognitiv rivojlanishidagi turli xil psixologik omillarning rolini aniqlashni, bu yoshda kognitiv rivojlanishning qanday umumiy xususiyatlari rivojlanishini, har bir omil ta'siridan qanday kognitiv oqibatlarga olib kelishini aniqlashimiz mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA: Maktabgacha yosh davrida kognitiv rivojlanish - bu atrof-muhit ta'siri ostida, shuningdek, maxsus tashkil etilgan o’quv va tarbiya ta'siri va bolaning o’z tajribasi bilan bog'liq bo’lgan fikrlash jarayonlarida yuz beradigan sifat va miqdoriy o’zgarishlarning yig'indisi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi bir qator ijtimoiy va biologik omillarga bog'liqdir.

Kognitiv rivojlanishni nutqsiz bilan bog’liqligini M.M. Alekseeva, V.I. Yashin, V. Kojakar va S.A. Kozlova bola barqaror manfaatlarini ta'minlashda pedagogik shart-sharoitlar muhim rol o’ynashini, D.B. Godovikova kognitiv faoliyatda atrofdagi olamni bilim olishga intilish, bu ham kognitiv ehtiyoj, ham shu bilan qo’zg'aladigan bilim faoliyatidir deydi. A.Z Zaporojets aqliy tarbiyaning alohida vazifasini - boshlang'ich bilimlar tizimini va hayotiy hodisalarini aqliy rivojlanish sharti sifatida qaraydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Kognitiv psixologiya butun hissiy jarayonlarni - hissiyotlardan idrok etish, naqshni aniqlash, diqqat-e’tibor, o’rganish, xotira, konsepsiyalarni shakllanishigacha bo’lgan oraliqlarni qamrab oladi. Fikrlash, tasavvur qilish, yodlash, til, hissiyotlar va rivojlanish jarayonlarini hamda xulq-atvorning barcha turlarini qamrab oladi. Kognitiv psixologiya - bu bilish jarayoni va ong faoliyatiga yo’naltirilgan psixologik tushuncha.

Kognitiv psixologiya - kognitiv jarayonlarni o’rganadigan zamonaviy psixologiya fanining bir tarmog'i. U. Volfgang Kyohlerning (1917) odamsimon maymunlar haqidagi asarlaridan va Jan

www.wordlyknowledge.uz Volume: 3, Issue: 1, 2023

Piagetning bolalar intellektini rivojlantirish haqidagi kuzatishlaridan (1927) kelib chiqadi. Hatto qadimgi mutafakkirlar ham xotira va fikr qayerda joylashganligini aniqlashga harakat qilishgan. Mustaqil soha sifatida u 1950-yillardan - 1960-yillarning boshlarida, D. Miller D. Bruner bilan birgalikda 1960 yilda Garvard universitetida birinchi Kognitiv tadqiqotlar markazini yaratgan vaqtda shakllandi.

Kognitiv harakatning o„tmishi E. S. Tolman bilan bog'liq. Ushbu tadqiqotchi kognitiv o'zgaruvchilarni ko'rib chiqishning muhimligini anglab etdi va stimulga javob berish usulini rad etishga katta hissa qo'shdi. Tolman kognitiv xaritalar g'oyasini kiritdi, maqsad kategoriyasining hayvonlarning harakatlari bilan bog'liqligini asoslab berdi va ichki, kuzatib bo'lmaydigan holatlarni aniqlash uchun oraliq o'zgaruvchilardan foydalanish zarurligini ta'kidladi. Kognitiv jarayonlar - inson atrofidagi dunyoni, o'zi va boshqa odamlarni o'rganadigan aqliy jarayonlar. Bunday jarayonlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: sezgi, idrok, e'tibor, xotira, fikrlash va tasavvur. Kognitiv faoliyatning natijasi, bilish qanday shaklda amalga oshirilganligidan qat'iy nazar (fikrlash yoki idrok etish orqali) olingan bilimdir. Bunga asoslanib, A.Z. Zaporojets aqliy tarbiyaning alohida vazifasini - boshlang'ich bilimlar tizimini va hayotiy hodisalarini aqliy rivojlanish sharti sifatida qaraydi.

Maktabgacha yoshdagi yillarda bolalar bog'chasiga boradigan bola ikki toifadagi bilimlarni o'zlashtiradi. Birinchi toifa - bu kundalik hayotda maxsus tayyorgarliksiz, kattalar, tengdoshlar bilan muloqot qilish, o'yinlar, kuzatuvlar jarayonida o'rganadigan bilimlardir. Ular ko'pincha tartibsiz, tizimsiz, tasodifiy va ba'zan buzilgan holda haqiqatni aks ettiradilar. Ikkinchi toifaga oid yanada murakkab bilimlarni faqat o'quv mashg'ulotlarida maxsus tayyorgarlik jarayonida olish mumkin. Maktabgacha ta‟lim muassasalarida bolalar mustaqil ravishda olgan bilimlari takomillashtiriladi, tizimlashtiriladi va umumlashtiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi o'yinda, kattalar tomonidan maxsus yaratilgan, ochiq, didaktik o'yinlarda, turli xil bilimlar, aqliy operatsiyalar, bolalar egallashi kerak bo'lgan aqliy harakatlar asosida amalga oshiriladi. Ijodiy o'yinlar tabiatda aks etadi: ularda bolalar atrofdagi hayot haqidagi taassurotlarini, ilgari olgan bilimlarini aks ettiradilar.

Bolaning bog'cha yoshidagi davrida o'z qadr-qimmatini anglashi ham yuzaga kela boshlaydi. Bolalar bog'chaga kelganda dastavval o'z tengqurlarini sezmaslikka, payqamaslikka harakat qiladilar. Keyinchalik turli o„yin va majburiy mashg'ulotlar davomida bolalar jamoasiga qo'shilib, o'z tengqurlarining hurmatini qozonishga harakat qiladilar, ya'ni boshqa bolalarga har tomonlama yaxshi ko'rinishga intiladilar. Bog'cha yoshidagi bolalar xatti-harakatlari motivlarining rivojlanishida axloqiy motivlaming roli nihoyatda kattadir. Bolalar o'z xatti-harakatlarini anglaganlari sayin axloqiy motivlaming ya'ni ijtimoiy axloqiy qoidalarga rioya qilish motivlarining o'rni kuchayib boradi. Bolalar endi o'zlarining egoistik manfaatlari yuzasidan emas, balki ijtimoiy manfaat nuqtai nazaridan harakat qilishga o'rgana boshlaydilar. Masalan, bolalar o'zlari yoqtirgan o'zlariga eng yoqadigan o'yinchoqlarini boshqa bolalarga beradigan va hattoki o'zlarining uyidan olib kelgan shirinliklarini ham bo'lib beradigan bo'ladilar. Shu tariqa bolalarda ijtimoiy motivlar rivojlana boshlaydi. Katta yoshdagi bog'cha bolalari har doim kichik yoshdagi bolalarga yordam berishga, ya'ni ijtimoiy motivlar asosida harakat qilishga intiladilar.

XULOSA: Har qanday odam dunyoni bilishning doimiy jarayonidadir: u boshqa odamlarning nutqini o'ylaydi, aks ettiradi, gapiradi va tushunadi, his qiladi, his-tuyg'ularini baham ko'radi. Bu qobiliyatlarning barchasi o'z-o'zidan emas, balki faol bilim faoliyatida rivojlantiriladi va takomillashadi. Maktabgacha yoshdagi bolalik davri ham bu dunyoqarashning bilish va rivojlanish davridir. Bola ularni yetakchi faoliyatga aylanadigan roli o'yinda namoyish etadi. U o'ynab, tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganadi. Bu ham ijodkorlik davri. Bola nutqni o'rganadi,

www.wordlyknowledge.uz Volume: 3, Issue: 1, 2023

tasavvurga ega bo'ladi. Bu insonning dastlabki shakllanish davri, uning xatti-harakatlarining oqibatlarini hissiy oldindan sezishning paydo bo'lishi, o'zini o'zi anglash, tajribalarni murakkablashtirish va xabardorlik, yangi his-tuyg'ular va motivlar bilan boyitish, hissiy-ehtiyojlar sohasi murakkablashadigan davrdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. J. Anderson. Kognitivnaya psixologiya. SPB.: Butrus, 2002.

2. Solso R. kognitivnaya psixologiya. M.: Trivola, 1996.

3. Velichkovskiy B. M. " Kognitivnaya Nauka. Osnovi psychologii Poznania". V 2 Tomax. M.: Uning "Akademiyasi", 2006 Yil

4. Eysenck M., Kin M. kognitiv psixologiya: talabalar uchun qo'llanma.

5. Karimova V. M. " ijtimoiy psixologiya. Darslik.- T.:". Fan va texnologiya Nashriyot Uyi (2012).

6. Xaitov O. E. va N. X. Lutfullaeva. "Psixodiagnostika i prikladnaya psixologiya: konspekt lectius."T.: TDIO (2005).